

הרב אברהם ישעיהו שפירא

רב קהילת "גבורת-יהודה" ב"ב ובעמח"ס "מנחת-איש"

סימן יב

הוראות החזו"א בקריאת המגילה בשכונות ירושלים

הקדמה והבאת מאמרי הגר"י דרוז

בעבר, והנה ראה ראינו שעדיין יש המבקשים "לפרש" בהוראותיו של מרן החזו"א ז"ל דברים שלא עלתה בדעתו ז"ל ואשר סבר בהם להיפך ממש, ועל כן הוצרכנו לשוב ולפשפש ברוב עמל בין קרבי כל ה"עדויות" השונות, ולהשוותם מול המציאות דאז והמציאות בימינו ועל פי מסמכים ותמונות ומקורות מהימנים שאינם מוטלים בספק, כדי להוכיח האמת לאמתה קבל עם ועדה, ולמען לא יזדייפו ח"ו דבריו המאירים של רבינו החזו"א זללה"ה, וכפי שיראה המעיין הנכבד וישפוט.

נוסף בפתח דברינו התנצלות קמי הת"ח המעיינים שליט"א, על שהיה צורך להיזקק לעיתים לספרי היסטוריה ומחקר לבירור דברים שונים שמהימים ההם, שנות התר"צ-התשי"ג ולפניהן, בכל הנוגע למצב רצף היישוב ועוד, וההכרח לא יגונה להוצאת האמת לאור על מה נסובו דבריו המאירים של רבינו החזו"א זללה"ה.

ב תחילה נביא בזאת את תוכן המאמרים הנ"ל מפני כתבם בכל הנוגע להוראות מרן החזו"א ז"ל, ולאחר מכן נתייחס לכל קטע בנפרד.

במאמר משנת תשע"ו כתב כך: (א) אשתקד

א הגר"י דרוז שליט"א בעמח"ס "שבות יצחק" כתב במאמרו השונים בקובץ "עיון-הפרשה" ובקובץ "מקדשי שביעי" ובקבצים נוספים בשנות תשע"ה-תשפ"ג, דברים אשר באו לפרש את דעת מרן החזו"א זללה"ה בכמה מהוראותיו למעשה בעניני קריאת המגילה במקומות שונים בירושלים, כאילו הוא סובר לדינא שמקום שמשותף בעניני העיר כעיר אחת נחשב כחלק מהעיר ואפילו שאינו סמוך או נראה, והנה בקונטרס שכתבנו בשנת תשע"ז ויו"ל בתחילת חודש אדר התשע"ז וכן בקונטרס נוסף שכתבנו אח"כ ויו"ל בחודש אדר התשע"ח יצאנו לברר האמת על מה נסובו דברי החזו"א ז"ל במכתבו ובספרו ועל מה היו הוראותיו בשכונות אשר נזכרו בדברים שהובאו, והוכחנו בהוכחות גמורות אשר המציאות הפוכה לגמרי מהדברים אשר נכתבו במאמרים שם, וממילא מה שנכתב שם "לפרש" בדעת החזו"א דמשום שיתוף מוניציפאלי נחשבים המקומות הרחוקים כחלק מירושלים, הינם דברים המשוללים כל יסוד, אבל עדיין אנו רואים מידי שנה בשנה את דברי הכותב הנ"ל במאמרו השונים אשר מלבד כמה שינויים שנשתנו ומשתנים בדברים האחרונים הרי הם חזרה על כל עיקרי הדברים שכתב כבר

ומופסקות ביותר משבעים אמה ושיריים שיקראו בט"ו.

א. בארחות רבינו [ח"ג עמוד ל"ז] כתב, שהחזו"א הורה לרב לוי'ן זצ"ל הרב של שכונת מקור חיים משנת תרצ"ז עד שנת תש"ח, שיקראו בט"ו, וכשהיה מגיע לחזו"א היה מספר לו שעושים כדבריו. בשנת תשמ"ט נפטר הרב לוי'ן, והגר"ח קניבסקי שליט"א ניחם את המשפחה וסיפר שהוא זוכר שהרב לוי'ן היה אצל החזו"א והורה לו שיקראו בט"ו. [שכונה זו סמוכה לאיזור התעשייה תלפיות ורחוקה הרבה מאוד מחומת העיר העתיקה, ואמנם בספר ארחות רבינו כתב מסברא דנפשיה דכנראה היה רצף מחומת העיר העתיקה לשם, אולם הרב לוי'ן זצ"ל העיד שלא היתה מציאות כזו. ועל השמועה כאילו הסטייפלר היה שם בפורים וקרא בי"ד, השיב הרב לוי'ן זצ"ל להד"מ כי הסטייפלר היה שם רק פעם אחת בחתונה שלו [בשנת תרצ"ז].

ב. שמעתי מהרב אונגר זצ"ל כי בשנת תש"ג כשנתמנה לרב בשכונת גבעת שאול ב' [שכונה סמוכה להר נוף ומנותקת מרחוב נג'ארה בכמה מאות מטרים], שאל את החזו"א איך לנהוג בפורים, השיב החזו"א כבר הורתי לבית מזמיל [קרית יובל] שיקראו בט"ו, ושאל החזו"א איפה לומדים הילדים, והשיבו שהבנים יש להם חיידר במקום והבנות הולכות לירושלים, ואיפה עובדים התושבים, והשיבו שכמעט אין עבודה במקום והולכים לירושלים, ופסק החזו"א שיקראו בט"ו, וכך נהגו שם.

כל השכונות הנ"ל היו מנותקות ורחוקות הרבה מבתי הכרך שהם תוך מיל, וללא שום מחיצות של עירוב וכדומה, וגם אינן רואות ונראות לעיר העתיקה, [הבית מרגוע בראש ההר במקור חיים רואים ממנו את הר הבית, אבל

פורסמה כאן דעת החזו"א אודות ג' שכונות בירושלים שהיו מרוחקות הרבה מרצף הבתים שעד החומה, ולמרות זאת הורה להם החזו"א שזמן הפורים אצלם כירושלים כיון שקיימי בהדדי ומשתתפים בעניני העיר כעיר אחת, ונחשבים כאותה העיר למנהגי העיר ולכל דבר. ובשנה זו נדפס ספר חזו"א שו"ת וחיידושים, ושם (עמ' שע) כתוב: "זמן קריאת המגילה לכולכם כירושלים". הספר יצא לאור ע"י משפחת גריינמן ולפי המידע שבידם המכתב נשלח לתושבי שכונת 'עץ חיים' שלצד שדרות הרצל. בזמנו שכונה זו היתה בודדת ומרוחקת כמה מאות מטרים מרצף הבתים שמהעיר העתיקה ועד שערי צדק הישן ומושב הזקנים שהיו סמוכים לרחוב הטורים, כך מעידים תושבי ירושלים מאותה תקופה, ואעפ"כ הורה להם החזו"א לקרוא כירושלים. וזאת משום הסברות הנ"ל. [וע"ע לגבי שכונה זו בספר עיר הקודש והמקדש (ח"ג פרק כז) שנטה מדעת החזו"א, אבל חשש מאוד לאיסור לא תתגודדו מדאורייתא, עיי"ש]. (ב) השכונות שהורה להם החזו"א כנ"ל הם, א. שכונת 'בית מזמיל' - 'עין כרם', שנמצאת בעמק בדרך להדסה עין כרם, למרגלות 'קרית יובל' שנבנתה מאוחר יותר. ב. שכונת 'דיר יאסין' - 'גבעת שאול ב'', בינה לבין רחוב נג'ארה הפריד שדה תעופה, והיום נקרא רחוב כנפי נשרים. ג) שכונת 'מקור חיים', הסמוכה לאיזור התעשייה 'תלפיות' ורחוקה הרבה מאוד מחומת העיר העתיקה ולא היה ביניהם חיבור של רצף בתים. כך מעידים אנשי ירושלים שהכירו את המקומות הנ"ל מאותה תקופה. והחזו"א בירר אם הם מקושרים בחיי היום יום במקום לימודי הבנים והבנות ובמקומות עבודה".

ובמאמרים משנת תשע"ז והלאה כתב כך: "החזו"א הורה לארבע שכונות בירושלים שרחוקות יותר ממיל מהחומה,

תשפ"ב על מקורות או תאריכים של הוראות או עובדות שונות, כי שינויים אלו המה דברים טפלים ביחס לעיקרי הדברים, אשר בכל המאמרים מובאות עדויות אנונימיות בשם "אנשי ירושלים" או "תושבי ירושלים", על מציאות הבניה בירושלים שלפני מלחמת העולם השניה, מלבד עדויות שונות ופירוש הוראותיו של מרן החזו"א ז"ל במקומות שונים בירושלים, ועל כן נתייחס לכל חלק בנפרד, החלק הא' "מכתב החזו"א", החלק הב', "שכונת עץ-חיים" ורצף הבתים ממנה לעיר העתיקה", החלק הג' "שכונת גבעת שאול-גבעת שאול ב' דיר יאסין", החלק הד' "שכונת מקור-חיים", החלק הה' "דברי החזו"א בספרו".

על מה היא הוראת החזו"א במכתב
"זמן קריאת המגילה לכולכם בירושלים"

ד) זה לשון המאמר "ובשנה זו נדפס ספר חזו"א שו"ת וחיידושים, ושם (עמ' שע) כתוב: "זמן קריאת המגילה לכולכם בירושלים". הספר יצא לאור ע"י משפחת גריינמן ולפי המידע שבידם המכתב נשלח לתושבי שכונת 'עץ חיים' שלצד שדרות הרצל".

הנה יראה הרואה לנגד עיניו את נוסח השאלה שנשאל מרן החזו"א ז"ל ופרטיה ומיהו השואל את מרן החזו"א, ואת תשובת מרן החזו"א על השאלה, רצ"ב השאלה והתשובה לפרטיהן, כפי שנדפסו כבר בספר "גנזים ושו"ת חזון איש" בחלק ה עמוד רע"ו (ע"י הרה"ג רבי אברהם קניג שליט"א נכדו של הגאון רבי מאיר קרליץ ז"ל אחי החזו"א, ובראש הספר שם נדפס אישורו ועדותו הברורה של מרן הגר"ח קנייבסקי ז"ל על תוכן הספר), שאלה אשר כמובן מאליו לא היתה על שכונת "עץ-חיים" וגם לא שאלה בעניני סמוך ונראה אלא בענין אחר לגמרי,

בתי התושבים היו מנותקים ממנו ביותר ממאה וארבעים אמות].

מבואר מכל הנ"ל דהחזו"א נקט בפשיטות דבית שנבנה במרחק שבעים ואחד אמה, אם הוא טפל אל העיר ודאי בדעת מתקני התקנות שלא יחשב כעיר בפני עצמה לכל הנ"ל, כיון שהוא כגוף העיר ואינו רק סמוך לעיר.

והחזו"א בספר סי' קנ"ג ס"ק ג' כתב גרדי הסמוך מחמת רצף הבתים, דמודדים מהחומה עד הפסק רצף הבתים כשהם נמשכים יותר ממיל, כשהם ישוב בפני עצמו שאין משתתפים בעניניהם כמו שפירש שם בד"ה ותנאי, ולא נחית למקרה כזה שבונים שכונה כהמשך של העיר וטפלה אליה באופן שקיימי בהדדי עם תושבי הכרך בחיי היום יום, שדינם לכל הנ"ל כגוף העיר, ואין הנידון בהם כסמוך לעיר. ושמעתי מהרב אונגר זצ"ל דהחזו"א אמר לו דמש"כ בספר זה לפני יותר משלושים שנה. והבין מדבריו שכונתו היתה לומר לו דמש"כ בספר אינו נוגע למציאות הנ"ל, וכמש"נ].

ג. בשנת תשע"ו נדפס ספר חזו"א שו"ת וחיידושים, ושם (עמ' שע) כתוב: "זמן קריאת המגילה לכולכם בירושלים". הספר יצא לאור ע"י משפחת גריינמן ולפי המידע שבידם המכתב נשלח לתושבי שכונת 'עץ חיים' שלצד שדרות הרצל. בזמנו שכונה זו היתה בודדת ומרוחקת כמה מאות מטרים מרצף הבתים שמהעיר העתיקה ועד שערי צדק הישן ומושב הזקנים שהיו סמוכים לרחוב הטורים, כך מעידים תושבי ירושלים מאותה תקופה, ואעפ"כ הורה להם החזו"א לקרוא בירושלים. וזאת משום הסברות הנ"ל".

ג) לא נתעכב עתה על שינויי הגירסאות בין המאמרים השונים שבין השנים תשע"ה-

השאלה המונח לפנינו אין לדעת מה היתה סיבת הספק, ורק ניתן לשער כי או שהם התכוונו לנסוע לאזור המרכז באמצע פורים (ומרן החזו"א ז"ל ידע מכך) ושאלתם היתה מדין בן כרך שהלך לעיר וכיו"ב, או מחמת שהיה ביתם (בית האבא והרוד הגאון רבי שמואל ז"ל) בעיר פרוזים והסתפקו שאולי הוא כעין חיוב יו"ט שני לבן חו"ל השווה בא"י וכדומה שהולכים אחר ביתו הקבוע, או כל סיבה אחרת שלא העלינו בדעתנו, עכ"פ עליהם נסובה השאלה וע"ז השיב החזו"א שיקראו כולם בירושלים.

(ה) ואם כן ברור שאין כל קשר בין הדברים שנכתבו במאמרים הנ"ל בענין מכתב זה ובין המציאות, ואיש אינו יכול להכחיש את האמת הגלויה לכל והפרושה כאן כשמלה, וכמובן שנהפוך הוא, כי גם משפחת גרינימן עצמה מאשרת כי מכתב השאלה הינו מהגאון רבי שמריהו גרינימן ז"ל שהיה בשכונת גאולה, ועל זו בא מכתב תשובתו של מרן החזו"א ז"ל, וכפי ששמעתי בעצמי זה מכבר מידידי ושאר בשרי הגאון המפו' רבי אברהם דב גרינימן שליט"א בנו הגדול של דודי זקני הגאון רבי שמריהו גרינימן ז"ל כי אכן מכתב מרן החזו"א נשלח על שאלת אביו הגאון ז"ל למרן החזו"א ועל זה השיב החזו"א במכתבו הנ"ל, וכן שמעתי מהרה"ג רבי יהודה פכטהלט ז"ל מראשי מוסדות "זכרון-יעקב" אשר מכתב זה מהחזו"א ז"ל נדפס לראשונה על ידו לפני שנים רבות (שנת תשל"ט) בקובץ על מסכת שבת שיו"ל ע"י מוסדות "זכרון-יעקב" ועמו עוד צרור מכתבים שכולם נשלחו ממרן החזו"א ז"ל במענה לשאלותיו של דודי זקני הגאון רבי שמריהו גרינימן ז"ל (אפשר למצוא את הקובץ הנ"ל ב"אוצר-החכמה"), אשר הרב פכטהלט הנ"ל קיבלם כולם מידי הגאון רבי אברהם דב גרינימן שליט"א מתשובות מרן החזו"א ז"ל לשאלות אביו הגר"ש גרינימן ז"ל.

הרואה יראה בעצמו כי מכתב זה של מרן החזו"א ז"ל הוא מענה לשאלתו משנת תרצ"ו של דודי זקני הגר"ש שמריהו גרינימן ז"ל עצמו (אחיו של הגר"ח גרינימן ז"ל ובן גיסו של החזו"א הגר"ש שמואל גרינימן ז"ל), כת"י השאלה נמצא בידי הרה"ג רבי אברהם קניג שליט"א, וכת"י התשובה נמצא בידי בניו של דודי זקני הגר"ש שמריהו גרינימן ז"ל, ובראשם ש"ב הגאון המפו' רבי אברהם דב גרינימן שליט"א.

שאלה

בע"ה

נתקבלה גלו"י כי ש"ב מר לייבל¹⁵² ומר אלי' נוסעים ביום א' תצוה דרך קונסנצה¹⁵³ בהצלחה רבה.

כידוע, קבל מר שמואל שילאוויצקי¹⁵⁴ ממיר סרטיפיקט מפתח תקוה, הרב כ"ץ בקשו לשלוח 5 לירות, אחרת, לא יקבל את הסרטיפיקט, היות שאין לו כסף, צריך לבקש מאת הנ"ל שישחררו מתשלום זה.

¹⁵⁵אבקש להשיב על זמן חיובי בקריאת המגילה אם כת"א אם כירושלמי וכן חיים¹⁵⁶ נ"י.

הנני דר"ש כולם

ש. ג.

מעבר לגלויה נכתב:

מפני חשש השתרות גלו"י בביטנו ימים רבים [אחר הפורים] הנני כותב על אדריסה זו אע"פ שהבקשה ע"ד פ"ת היא לביטנו.

ש. גרינימן¹⁵⁷ ת.ד. 859 ירושלים

תשובה

שלי¹⁵⁸

זמן קריאת המגילה לכלכלם כירושלים, ¹⁵⁹וע"ז הגנ"ב ב"מ ש"ב יש להאריך אבל קשה עלי לפי שעה, ליהודים וגו' אורה זו תורה חוק.

הדו"ש אי"ש

א. נ. אדר תרצ"ו¹⁶⁰

נוסף מעט הסבר רקע לשאלה, הגר"ש שמואל גרינימן ז"ל היה מתגורר באותם שנים בתל-אביב (ואולי בב"ב, אך עכ"פ באיזור המרכז), ואילו בנו הגר"ש שמריהו ז"ל למד בירושלים בישיבת חברון ששכנה אז בשכונת גאולה, בצוותא עם שאר בשרו רבי חיים סויאטיצקי ז"ל שהיה בן גיסו של מרן החזו"א ועלה בגפו מחו"ל והיה סמוך על שולחנם של דודיו הגאונים רבי שמואל גרינימן ומרן הקה"י ז"ל, השאלה היתה עליהם שמה יצטרכו לקרוא כפרוז או כירושלים שבה הם נמצאים, והרי לפנינו ששאלתם היתה "כירושלים או תל-אביב" ואין כאן שאלה בעניני סמוך ונראה כלל, ומנוסח

שאו עבר שוב להתגורר בירושלים בשכונת עץ-חיים וכמצוי במסמכים שבידינו (וכפי שהעידה הרבנית פיין תחי' על דירתו בשכונת עץ-חיים וכאמור משנת תש"ט), אך עכ"פ האמת הברורה והגלויה לכל היא, שמכתב מרן החזו"א משנת תרצ"ו נשלח במענה לשאלת דודי זקני הגאון רבי שמריהו גרינימן ז"ל בענין אחר לגמרי וכאשר נתבאר.

על רצף הבתים שבין שכונת "עץ-חיים" לעיר העתיקה

ז) לאחר שמתבאר לעיל שמכתבו של מרן החזו"א ז"ל לא נשלח בענין שכונת עץ-חיים, באמת שמיותר היה הדבר לדון על שכונת עץ-חיים אם היתה מחוברת לעיר העתיקה או לא, אולם הן משום אותם אלו שאולי יתקשו "לפרש" את מכתבו של החזו"א שכביכול נשלח לענין שכונת עץ-חיים, והן להוכיח קבל עם ועדה את "אמינות" הדברים שבאים "לפרש" את הוראות מרן החזו"א ז"ל בגופי תורה, נתייחס כעת ל"השערה" שנשלח המכתב לענין שכונת עץ-חיים.

זה לשון המאמר: "שכונת עץ חיים' שלצד שדרות הרצל. בזמנו שכונה זו היתה בודדת ומרוחקת כמה מאות מטרים מרצף הבתים שמהעיר העתיקה ועד שערי צדק הישן ומושב הזקנים שהיו סמוכים לרחוב הטורים, כך מעידים תושבי ירושלים מאותה תקופה".

אין צורך לבדוק מפות ישנות כדי להיווכח ש"עדות" זו על ניתוקה של "עץ-חיים" מרצף השכונות בשנות התר"צ, אין לה כל בסיס, כל אשר לא טחו עיניו מראות, יכול עד עצם היום הזה לבוא ולבחון בעיניו שבכל רחוב יפו עד לשכונת עץ-חיים קיים רצף מבנים ישנים שחזיתם

ובזה יש לדחות מכל וכל עוד מיני "השערות" בדבר המכתב הנ"ל, כמו ההשערה שנכתבה לפני שנים מספר, אף היא בקובץ "עיון-הפרשה", על ידי מאן דהו שהעלים את שמו האמיתי, בדבר מכתבו הנ"ל של מרן החזו"א ז"ל, כאילו הוא נשלח להגאון רבי מאיר קרליץ ז"ל אחי מרן החזו"א ז"ל, ופירש אותו כותב שהגאון רבי מאיר ז"ל היה גר בגבעת-שאול (דבר שהוא נכון לשנת ת"ש בעת חתונת בנו הגרש"ש ז"ל, וכפי שיתבאר עוד להלן), ולדעתו של אותו כותב, גבעת-שאול היתה מופרדת מירושלים (וראה עוד להלן בירור האמת גם בענין שכונת גבעת-שאול), או את ה"השערה" האחרת שאכן מרן החזו"א שלח את מכתבו להגר"מ קרליץ ז"ל, אך לא לענין שכונת גבעת-שאול, אלא לענין שכונת עץ-חיים, השערה שכנראה נוצרה לאחר שנשאלה הרבנית פיין תחי' בדבר מקום מגוריו של זקנה הגאון רבי מאיר קרליץ ז"ל בירושלים וענתה כי היה גר בשכונת עץ-חיים, ועדיין על פי הנחת-הסרק כאילו נשלח המכתב להגר"מ קרליץ ז"ל, נמצאה אפוא ה"גירסא החדשה" שכביכול שלח החזו"א את מכתבו להגר"מ ז"ל לענין שכונת עץ-חיים.

אך הנה לנגד עינינו השאלה והתשובה ועל מה נסובו, והאמת תורה דרכה כי אפילו כהשערה בעלמא מגוחך ומופרך הדבר לחשוב שמכתב זה נשלח להגר"מ קרליץ ז"ל, כי התברר מעל לכל ספק ממסמכים המצויים בידינו, שהגאון רבי מאיר קרליץ ז"ל עדיין לא היה בא"י כלל בשנת תרצ"ו (שנת כתיבת המכתב כזכור), ולפיכך כל ה"הנחה" שגויה מיסודה, הגר"מ ז"ל הגיע ארצה רק בשנת תרצ"ז והתגורר בת"א, ומספר שנים אח"כ עבר להתגורר תקופה קצרה בשכונת גבעת-שאול החל משנת ת"ש (סמוך לזמן החתונה המדוברת הנ"ל שאכן היתה בגבעת-שאול, וכפי שנביא להלן) ולמשך כשנה ומחצה ולאחריה חזר לת"א עד שנת תש"ט,

ערכי עתיק (משנת תרפ"א) הנקרא כיום "בנין ערים", כמה עשרות מטרים לאחרי בחציית הכביש בצומת שרי-ישראל, נראים בהמשך רח' יפו מימין ומשמאל מבנים ערביים ישנים, מצד ימין שני מבנים מחוברים הנקראים "בית עיסא מוסא" שנבנו בתחילת שנות התר"צ ולאחריהם בסמוך "בית חאג' מחמוד" שנבנה בשנת תרפ"ה, ולמולם מצד שמאל שורת מבנים נטושה שגם הם נבנו בתחילת שנות התר"צ, מיד אחריהם לצד ימין מבנה התחנה-המרכזית, שכידוע שוכן על הריסות מגרש מושב-הזקנים הכללי שנבנה בשנת תרס"א,² כמה עשרות מטרים לאחרי מצד שמאל נראה מבנה רשות-הדואר, שכידוע נבנה על הריסות ביה"ח עזרת-נשים שנבנה שם בשנת התרס"ד,³ וכמה עשרות מטרים לאחרי שוכנת שכונת עץ-חיים,⁴ כאשר קצה רחוב יפו הגובל בשכונת עץ-חיים וביה"ח עזרת-נשים ומושב-הזקנים הכללי, הוכר בפי כל ככניסה המרכזית לירושלים.⁵

הנה הוברר בזאת מעל כל ספק, אמיתות ה"עדות" שבשנות התר"צ היה הפסק של מאות מטרים בין שכונת עץ-חיים לביה"ח שערי צדק, "עדות" שגם היום ניתן להכחישה בראיית הבנינים הישנים מהתקופה ההיא ברצף ברור, וגם אם לא יטרח אדם להלך ברגליו ולהתבונן בעיניו גם בימינו אנו ולהיווכח בכך, עדיין אין צורך להיות הסטוריון מדופלם כדי

חודשה ובנויים המה בסגנון הבניה הערבית שפשט בזמן שלטון התורכים ועד לכל המאוחר לתחילת שנות התר"צ, ובחלקם הגדול קיימים ועומדים עוד מלפני מלחמת העולם הראשונה (תרע"ד), כפי שחקוק עד עצם היום הזה על גבי רבים מהם, זאת מבלי לבחון עוד מבנים ישנים שהיו בשנים אלו ונהרסו בצוק הימים ובמקומם נבנו בתים חדשים,¹ אך אם להכחיש את הידוע לכל באו אותם מגידי-עלטה שנגלו "להעיד", הבה ונצא לטיול רגלי קצר בימינו אנו שנת התשפ"ג באוירא דירושלים עיה"ק.

ההולך ברח' יפו מכיוון רח' הטורים לעבר הכניסה לעיר, יראה משמאלו ברח' יפו פינת שערי צדק את המבנה העתיק של רשות-השידור (בעבר ביה"ח שערי-צדק) שנחנך בשנת תרס"א, כמה עשרות מטרים אחרי מצד ימין, נראה לנגד עינינו את מתחם המבנים הגבוהים של מלון ישרוטל ואולפני-הבירה ומשרדי אגד, מתחם זה נבנה על שטח בית מושב-הזקנים הספרדי דאז ועדיין נותרו בו לשימור בתחתית המתחם חלק מהמבנים הנמוכים הישנים של מושב-הזקנים הספרדי שנבנו שם בשנת התרס"ח, ממול מתחם מושב-הזקנים הספרדי ישנו כיום מגרש חניה ריק (ששימש זמנית כתחנה המרכזית), מיד לאחר המגרש הריק ישנו בניין ערבי נטוש בן שני קומות הנקרא "בית כתאן" (נבנה בשנות התר"פ), מיד אחריו ישנו בניין

1. לדוגמא, על מקום מבנה "שערי-העיר" בצומת יפו-שרי ישראל, שכן מבנה "חצר סתתים של עבוד לוי", ראה ספר "בביתו במדבר" 1998 עמ' 304, ועוד כהנה בתים רבים.
2. ראה בהרחבה בספר "ירושלים" התש"ח.
3. ספר "ירושלים" התש"ח.
4. פרטים אלו על המבנים מימין ומשמאל לכל אורך הדרך, מצויים בספרים רבים המתעדים את ירושלים דאז, כמו ספרו של חוקר ירושלים ד"ר דוד קרויאנקר "רחוב יפו-ירושלים-ביוגרפיה של רחוב-סיפורה של עיר" ירושלים 2005 ועוד רבים, ספרים בהן ישנן גם תמונות ישנות מהתקופה ההיא אשר כמאה עדים מוכיחות על כל הנכתב כאן.
5. בספר "ירושלים" התש"ח עמ' 133 מופיע התיאור הבא "כשהנך מגיע לשער העיר, מסובב הוא בשני מוסדות, שני מבצרי חסד, האחד (מימין) הוא בית החולים לחולי רוח וחשוכי מרפא של חברת עזרת נשים, והשני (משמאל) מושב זקנים וזקנות המאוחד, סוככים שני המוסדות בכנפיהם על האושפיון ומברכים אותם: ברוכים הבאים!, מושב הזקנים נקרא מושב זקנים וזקנות המאוחד בעיה"ק ירושלים, בשנת תרנ"ב החלה הקמת הבנינים על המגרש שנקנה מחוץ לחומה 30 דונם בערך והמלאכה נשלמה בשנת תר"ס".

נבולי העירובין בירושלים
 מסעם הרבנים הגאונים הברי"צ לכל מקלות
 האשכנזים נהפססה מודעה בדבר נבולי העירובין
 ואלו הם נבולי העירובין:
 ברחוב יפו: לצד מורה עד סוף שכונת נחלת שבעת.
 לצד מערב עד בית הזקנים הספרדי. לצד דרום
 השכונות שערי חסד, רחבי א. ב. ג. ד. קרית
 שמואל וברחוב מלך גירגי עד בנין קרן קיימת.
 ברחוב חסד: (תנכיאים): עד הנות שהיה תא"ג.
 שיפסאן, וברחוב החכשים עד הכנין שהי שם
 ישיבת ציון (והדרך לסיטל בשיק מהדסה למפאר
 שערים הוא רק דרך החכשים-מניסה או דרך ספסית
 ברסן ולא מדרך שערי ביח"ח הטיטליק) וברחוב
 סאה שערים לצד מורה עד ביח"ס דנבורג. ולצד
 מערב עד החחלה בנין שנלר לצד צפון: בריי
 אונגוין בתי שלמה מילנר עד הכניס החדש (שמואל)
 הנביא) שערי בית ישראל התקשה (והכניס שערי
 לימן ציון חוץ לעירובין).
 והדרך מבתי אונגוין לבית ישראל החדשה דוקא
 סן השערי היתה לבתי שלמה מילנר דוקא דרך
 המבוי שבין בתי שלמה מילנר.
 ובשכונת כנס אברהם עד סוף רחוב נפניה
 השכונות והרחובות סמוך לנבולים הספרדים
 למעלה הם חוץ לעירובין ולעיר העתיקה ושכונת
 יסין שמה הם חוץ לעירובין הכללי.
 העירובין נעשים על ידי הברי"צ בן ציון ואנשי
 שליטת המסנה מסעם הברי"צ לעניני העירובין.
 מתי"צ רצור"צ בחדשם סתומים לנבולי
 העירובין שנקטו על המועצה הוותיקה.

במקום הזמנות פרטיות

הרינו מתכבדים בזה להזמין את קרובינו, ידידנו ומכרנו לבא
 להשתתף בשמחת כלולות
 בננו החתן
 הרב מר שלמה שמשון הי"ד עב"ג מרת דבורה חתי
 בת הר"ר זלמן דוב ז"ל
 החופת תהי"ה בשעתומ"צ ביום ועש"ק פ' תשא י"ד אדר א'
 "לחרותנו" בשעה 12.30 אחה"צ במלון ורשבסקי רחוב יפו.
 מאיר קרליץ ודעיתו
 חיי מרים ויגנר
 ירושלים גבעת שאול בית אנדרו

ההזמנה לחתונת הגרש"ש קרליץ מכתובתו של
 הגר"מ קרליץ ז"ל ב"בית-אנדרו" בגבעת שאול

מצ"ב העתק ההזמנה לחתונה עם כתובת הגר"מ
 קרליץ ז"ל, הבית אינו קיים כיום ומיקומו בערך

לברר דברים פשוטים אלו המתועדים בכל צורה
 שהיא, בעשרות ומאות מקומות, בתמונות,
 ובספרים, ועוד ועוד.

ח) ואם בכל זאת נרצה להסביר "עדות" זו, אם
 אמנם היתה קיימת אי-פעם, נוכל לנסות
 לשער האחת מהשתיים, או שנתחלף למישהו
 מושב-הזקנים הספרדי הסמוך לבית-החולים
 שערי-צדק הישן, עם מושב-הזקנים הכללי
 שבמתחם התחנה-המרכזית שכיום...., או
 שמאחר ובשעתו גבול העירוב של הגרב"צ ידלר
 זצ"ל (שהיה ממונה על העירובין מטעם הבד"צ
 דירושלים) אכן היה רק עד למושב-הזקנים
 הספרדי שאחרי ביה"ח שערי צדק, היה מי שסבר
 כי העיר עצמה ובניניה הסתיימו שם...., אך בודאי
 שברור לכל כי עירובו של הגרב"צ ידלר ז"ל לא
 היה מקיף את כל העיר אלא קטעים קטעים, וכפי
 שכתב הגרב"צ במודעתו הרצ"ב (גליון "קול
 ישראל" גליון ל"ד שנת תרצ"ט) על היקף עירובו
 המסתכם "ברחוב יפו: לצד מזרח עד סוף שכונת
 נחלת שבעה, לצד מערב עד בית הזקנים
 הספרדי", וכפי שהובהר באותה מודעה "הרה"ג
 הבד"צ מתנגדים לגבולי העירובין שנקבעו ע"י
 המועצה הדתית", כלומר ברורות שחור על גבי
 לבן, כי קצה העיר לא היה במושב-הזקנים
 הספרדי, ולכן גם העירוב העירוני הרגיל לא
 הסתיים שם אלא המשיך הלאה, דבר שכאמור
 ניתן להיווכח בו גם בימינו אנו.

ט) הערה נוספת וחשובה הנוגעת לחיבורה של
 "עץ-חיים" ברציפות הבתים בשנים עברו,
 וגם כהקדמה לנושא שכונת "גבעת-שאול"
 שיידון בהמשך דברינו, הנה גלוי וידוע כי מרן
 החזו"א זללה"ה הגיע לחתונת הגרש"ש קרליץ
 זצ"ל שהתקיימה בערש"ק פורים קטן שנת ת"ש,
 ושבת באותה השבת בבית אחיו ואבי החתן
 הגר"מ קרליץ זצ"ל לשמחת שבת שבע ברכות,
 ביתו היה ב"בית אנדרו" שבשכונת גבעת-שאול,

ברגל בשב"ק לגבעת שאול ולהיפך, מפני רצף הבתים לגבעת שאול ע"י כפר ליפתא ושכונת רוממה שבכניסה לעיר, ואמנם בדרך יפו הסתיים רצף הבתים בשכונת עץ-חיים, ומשם עד לשכונת גבעת-שאול הייתה הדרך ריקה ושוממת, אך למטה בהר התפשטה הבניה של הכפר ליפתא בשנות התר"צ עד לקצה רחוב יפו ויצרה רצף יישוב עד שכונת גבעת-שאול.

לאור האמור מתבאר כי בשנים שלפני קום המדינה לא היה הפסק בין גבעת-שאול לשכונת עץ-חיים, והיה רצף בתים של חיבור ביניהן בדרך שנתבארה לעיל, ורק מלחמת העצמאות שהסתיימה בשנת תש"ט שינתה את פני הדברים, כי בתחילה בזמן המלחמה ננטש הכפר ליפתא מכל יושביו, ולאחר מכן הועבר חלק מהכפר לשליטה הירדנית ורק אח"כ החלו עולים חדשים לחזור ולהתיישב טיפין טיפין בחלק שבשליטה הישראלית, כל זאת, בצירוף סלילת הכבישים בשנים אלו בכניסה לירושלים ובניית תחילתה של שכונת "קריית-משה", הפסיק את אותו רצף בתים דאז.⁶

מובן בהחלט כי מרן החזו"א ז"ל שעלה ארצה בשילהי תרצ"ג, היה פשוט לו כפי שהיה במציאות דאז וכפי שהיה מוחזק אצל תושבי ירושלים, שישנו רצף מבנים מהעיר העתיקה ועד לגבעת-שאול, כמו גם רצף מבנים משכונת עץ-חיים אל תוככי העיר, וזהו מסלול הליכתו בשבת קודש שנת הת"ש וכנ"ל, ובא וראה כמה גדולים מעשי חכמים, אשר הליכתו הרגלית של מרן החזו"א ז"ל בשבת קודש באמצעה של שנת ת"ש, באה וטופחת על פני כל מי שיבקש לזייף ח"ו את דעתו ז"ל בענין קריאת-המגילה בשכונות-ירושלים.

באמצע רח' נג'ארה שכיום⁶, וכבר הזכרנו לעיל את נושא מגוריו של הגר"מ קרליץ באותה שנה בשכונת גבעת-שאול.

אך ביום השבת עצמו צעד מרן החזו"א ז"ל מהבית בגבעת-שאול עד לשכונת "משכנות" שבנחלאות, לביקורו הידוע אצל מרן הגרא"ז מלצר זצ"ל, כאשר בדרך הילוכו נכנס לשכונת עץ-חיים לבקר אצל הגר"מ טיקוצינסקי ז"ל, וכפי שהעיד בנו רבי ניסן אהרן זצ"ל בראש הספר "עיר הקודש והמקדש" בזה"ל: "מרן הגאון חזון איש זצ"ל בביקורו הראשון בירושלים בשנת ת"ש, ביקר בבית אאמו"ר זצ"ל ביום ש"ק", וראה גם בספר "עמודי שש" (להגאון רבי אליהו פלאי שליט"א) על תולדות הגרש"ש קרליץ ז"ל עמ' 121, ובספר "בדרך עץ החיים" לתולדות מרן הגרא"ז ז"ל ח"ב עמוד 562 מעדותם של הגר"י זלזניק והגר"י שוורץ על כך, וכן העידו כל בני משפחת מרן ז"ל שהיו עמו שם, כמו הרבנית אלפא ז"ל בתו של הגר"מ קרליץ ז"ל ועוד, ושלא כפי שתואר בספר "פאר-הדור" ש"דחה" בטעות את הביקור ליום ראשון שלמחרתו...

(**י**) והנה לא נשמע משום מקור תלמידי מרן החזו"א ז"ל ומבני משפחתו כי ביקש להניח עבורו עירובי-תחומין כדי שיוכל לצעוד בשבת, והרי זה מובן מאד על פי מה שיוכח כאן כי היה אז רצף בתים מגבעת-שאול עד לעיר בואכה שכונת עץ-חיים, רצף בתים משכונת גבעת-שאול דרך הכפר ליפתא ושכונת רוממה שבכניסה לעיר, וכעדותו של הגאון רבי מנדל אטיק שליט"א מזקני תלמידי מרן החזו"א ז"ל, עדות שהובאה גם להלן, וכן עדות רבים מבוגרי בית היתומים דיסקין המעידים שהיו הולכים

6. ראה ספרו של עמנואל מרגליות "גבעת שאול אנשים ומקומות-אז והיום" ירושלים תשנ"ט.

7. הפרטים על ההתיישבות בליפתא, מתוך ספרו של יואב גלבר "קוממיות ונכבה, ישראל, הפלסטינים ומדינות ערב 1948" אור יהודה, 2004, עמודים 135-136, 139, 142.

כפורים, השיב החזו"א כבר הורתי לבית מזמיל [קרית יובל] שיקראו בט"ו, ושאל החזו"א איפה לומדים הילדים, והשיבו שהבנים יש להם חיידר במקום והבנות הולכות לירושלים, ואיפה עובדים התושבים, והשיבו שכמעט אין עבודה במקום והולכים לירושלים, ופסק החזו"א שיקראו בט"ו, וכך נהגו שם. כל השכונות הנ"ל היו מנותקות ורחוקות הרבה מבתי הכרך שהם תוך מיל, וללא שום מחיצות של עירוב וכדומה, וגם אינן רואות ונראות לעיר העתיקה."

ובמאמר משנת תשע"ו גם הוסבר פשר ה"ניתוק" של גבעת-שאול, ונכתב: "שכונת 'דיר יאסין' - גבעת שאול ב', בינה לבין רחוב נג'ארה הפריד שדה תעופה, והיום נקרא רחוב כנפי נשרים".

תמיהני מאד, וכמו שיתמה כל הרואה את המשך דברינו מיד, אם אכן היה אדם ששמע כדברים האלו מהרב אונגר ז"ל, כי לפנינו פרטים בולטים רבים ב"סיפור" הנ"ל אשר באופן מוחלט נוכיח מיד כי לא היו ולא נבראו.

ראשית, בשנת תש"ג היה הגרי"ש אונגר ז"ל במחנה ברגן-בלזן בשנות העברה והזעם שבימי מלחמת-העולם השניה, (ואגב, כי מרן הגר"ש ואזנר ז"ל הוא שהיה אז המו"ץ בשכונת גבעת-שאול בתקופה זו), ולפיכך כלל לא יתכן שהמעשה עם הרב אונגר ז"ל היה בשנה זו וגם לא בשנים הסמוכות אליה, הרב אונגר ז"ל עלה ארצה רק בסוף חורף תש"ט, ואף לא התמנה לרבה של גבעת-שאול מיידית, כל פרטים אלו ועוד אחרים, מתועדים בעדויות רבות שאינן ניתנות להכחשה או ל"פירוש" כל שהוא, וכבר מובאים ונדפסים ע"י גדולי תלמידי הרב אונגר ז"ל ומשפחתו, בחלק ג' של ספרו "תורת איש", גם דיר-יאסין בשנת התש"ג היתה שכונה ערבית מובהקת ללא יהודים, ובודאי ללא רבנים...

יא על אותו רצף בתים שהיה קיים משכונת עץ-חיים לרחוב יפו ולשאר הבניה שברצף הבניה מהעיר העתיקה, העידו גם כמה וכמה פעמים אותם מגדולי תלמידי מרן החזו"א ז"ל שהתגוררו בירושלים דאז, הלא המה אאזמו"ר הגר"י שפירא ז"ל והגאון רבי משה יהושע לנדא ז"ל ואחרים, כפי ששמעתי בעצמי ושמעו אחרים מבני משפחתי מאאזמו"ר זללה"ה ומעוד מתלמידי מרן החזו"א ז"ל ומבני משפחתם, וכן מתבאר מכל מה שכתב בזה הגרימ"ט ז"ל עצמו בספר "עיר הקודש והמקדש" שלגבי שכונת עץ-חיים היה זה רק משום שסבר דגם כשיש רצף בתים מחומת העיר העתיקה מ"מ בתים שרחוקים ממיל מהחומה עצמה וגם אינם נראים הרי הם קוראים ב"ד וכמו שביאר בספרו שם, ובזה החזו"א ז"ל כבר הכריע שאי"ז כן וכמש"כ בסי' קנ"א ד"ה נראה ובסי' קנ"ג סק"ב ד"ה ולעיל, אבל אין לנו צורך בעדויות אלו, כאשר גם בימינו אנו אפשר להיווכח בדבר ובקלות יתירה וכפי שנתבאר לעיל, ועיקר מכתבו של מרן החזו"א ז"ל ותשובתו המובאת לעיל, כבר הוברר היטב בבירור מוחלט שהיתה על ענין אחר לגמרי.

על פי הליכתו של מרן החזו"א ז"ל משכונת גבעת-שאול לתוככי העיר ירושלים, יש לבטל כמו כן מכל וכל, גם את ה"ראיה" שהובאה במאמרים הנ"ל מהוראת מרן החזו"א ז"ל לענין "ניתוקה" כביכול של חלק מגבעת-שאול עצמה, ועל כך נעמוד מיד בהמשך דברינו.

הוראת החזו"א בשכונת גבעת שאול

יב כך נכתב במאמר משנת תשע"ז: "שמעתי מהרב אונגר זצ"ל כי בשנת תש"ג כשנתמנה לרב בשכונת גבעת שאול ב' [שכונה סמוכה להר נוף ומנותקת מרחוב נג'ארה בכמה מאות מטרים], שאל את החזו"א איך לנהוג

חניון אוטובוסי אגד הממוקם כיום בצידו של רחוב כנפי-נשרים בקצהו הסמוך לשכונת הר-נוף, הוכשר בשנת תש"ט בשעת החירום של מלחמת העצמאות, מנחת למטוסים קלים שהשתמשו בו רק פעם אחת בלבד "כיון שספג אש רבה מהכפר הסמוך דיר יאסין", ועוד לפני סיום המלחמה באותה שנה הופסקה פעילות המנחת.⁸

יג) ככל שחקרנו בדבר, לא נתברר לנו מהיכן בדיוק בשטח רחוב כנפי-נשרים שכיום, החלו מבני הכפר דאז, ומה היה המרחק בין תחילת בתי הכפר לבין מבני גבעת-שאול הישנים שבאיזור רחוב נג'ארה שכיום, ומאימתי לאחר מלחמת תש"ח נהרסו בשטח רחוב כנפי-נשרים כלל המבנים הישנים, אך זה ברור מעל לכל ספק, שלא היה שטח ריק, ולא "מנחת", אשר הפריד את רצף הבתים שבימין הכביש שהתחברו עד למבנים שבכפר-שאול כיום, ולכל היותר שטח ה"מנחת" היווה הפרדה בצידו השמאלי של רחוב כנפי-נשרים, וכלומר שאכן היה שטח קטן של כמה מאות מטרים, שהיה ריק במשך תקופה קצרה בתוככי הכפר, אך מצדדיו ומלפניו ומאחוריו כבר עמדו מבני הכפר ברצף, ומעולם לא היווה כשטח הפרדה והפסקה בין דיר יאסין לגבעת-שאול.

יד) ולעצם השאלה של הגר"ש אונגר ז"ל, ההנחה שנכתבה במאמר הנ"ל שהרב אונגר שאל דווקא על דיר-יאסין וגבעת שאול ב' מובנת ביותר, לאור ההנחה ש"נקבעה" במאמר כי היא היתה מנותקת מחמת שדה-התעופה או מחמת שטח ריק כל שהוא וכנ"ל, אך האמת היא כי גם עוד בטרם נתברר לנו מעל לכל ספק כי מרן החזו"א ז"ל עצמו הלך בשבת משכונת גבעת-שאול (מהאזור של רחוב נג'ארה כיום) ועד לתוככי העיר ומכאן שלא היה הפסק בתיים

ההתיישבות היהודית במקום החלה רק לאחר שנת התש"ח, ואם כן אפוא, ברור לכל כי לכל המוקדם שאלה זו ששאל הרב אונגר ז"ל את מרן החזו"א ז"ל היתה לפני ימי הפורים של שנת תש"י, ואולי גם מאוחר יותר, אך לכל הפחות בשנת תש"י שהיא השנה הראשונה בה היה הרב אונגר ז"ל רבה של גבעת-שאול בימי הפורים.

שנית, מה שנכתב במאמר הנ"ל "להניח" שבשנת תש"ג היה ניתוק בין חלקי השכונות בגבעת שאול בשל שדה-תעופה שפעל בשטח שבו רחוב כנפי-נשרים כיום, או בגירסא האחרת במאמר משנת תשע"ז כי רחוב כנפי-נשרים (ללא שדה-תעופה) הפריד בין גבעת שאול א' וגבעת שאול ב', שתי הנחות אלו אינן נכונות בעליל, כפר "דיר-יאסין" מעולם לא היה בנוי רק בכניסה לשכונת הר-נוף בשטח בית-החולים כפר שאול, אלא מבני הכפר החלו כבר מאמצע הרחוב הנקרא כיום "כנפי-נשרים", ובשני צידי הרחוב וככל הנראה גם בשטח שעובר בו כיום הכביש עצמו, והמבנים נמשכו עד הכניסה לשכונת הר-נוף.

עד עצם היום הזה נראים ברחוב כנפי-נשרים מעט מהבתים הערביים העתיקים שלא נחרבו, כמו מצד ימין בסמוך לחנות "רמי לוי", או מצד שמאל במבנה בית הכנסת חב"ד ליד מתחם אולמות ארמונות-וולף, וכן בהמשך קיים מבנה ישן לצד מתחם חניון האוטובוסים, כך שברור שלכל הפחות חלק משטח רחוב כנפי נשרים לא היה מבדיל בין גבעת-שאול לדיר-יאסין.

גם "שדה תעופה" מעולם לא היה במקום, בודאי לא באותם שנים שצויינו במאמר, בלתי אם שבאמצע הכפר דיר-יאסין, במתחם

8. מתוך הספר "דיר יאסין-סוף המיתוס", אליעזר טאובר 2017, ו"חיל האויר-הסטוריה".

"ימי הפורים בזמנם" ששאל את הגאון השואל הנ"ל (ד"ל) ואמר לו שלא פירש מרן החזו"א ז"ל טעם בזה, וגם זכור לו שהיה המקום נראה לעיר העתיקה (וכמו שיבואר להלן), ולבסוף כתב שם "ושמעתי מתלמידי מרן החזו"א שלאחר שביררו היטב שמעשה זה לאו בר סמכא הוא, מריבוי הסתירות והנוסחאות שנמסר בו, ומפרטי השאלה השונים שנאמרו בו מזמן לזמן", והדברים מדברים בעד עצמם, ומי יהיין לומר ששמע מהגרי"ש אונגר ז"ל דברים ברורים על איזה חלק ב"גבעת-שואל" שאל את החזו"א ז"ל, ומה היה טעם ההוראה?

טו ולגופם של דברים, לאחר שכבר ביררנו באופן ודאי ששאלת הרב אונגר ז"ל היתה לכל המוקדם בשנת תש"י, מובנת השאלה באר היטב, באופן שהיא יכולה להיות על כל שכונת גבעת-שואל, כי כבר נתבאר לעיל שמרן החזו"א עצמו הלך בשנת ת"ש בשבת משכונת גבעת-שואל אל תוככי העיר ובדרכו עבר בשכונת עץ-חיים, הסיבה לכך היתה כפי שכבר נתבאר לעיל, שבשעתו היה גם היה רצף בתים משכונת גבעת-שואל אל תוככי העיר, דרך הכפר ליפתא שבדרך ובהמשך עד שכונת רוממה והכניסה לעיר, דבר המגובה כמובא לעיל בעדויות הגר"מ אטיק שליט"א ובמסמכים ומחקרים שונים, ולפיכך לא היתה כל שאלה בדבר גבעת-שואל עד שנת תש"ח כלל וכל עיקר, כי היתה מחוברת אל העיר ירושלים, אך באותם הימים שלאחר מלחמת העצמאות שהסתיימה בסוף תש"ט, הגיוני מאד הוא שהתעורר ספק בקשר לרצף שהיה קיים בין גבעת-שואל דרך הכפר ליפתא לירושלים, כי כפי שכבר הובא לעיל, הרי בתחילה כפר ליפתא ננטש מכל יושביו, ואח"כ הועבר חלק מהכפר לשליטה הירדנית, ואח"כ בהמשך הזמן החלו עולים חדשים לחזור ולהתיישב טיפין טיפין בחלק שבשליטה הישראלית, וממילא דווקא אז התעוררה השאלה על גבעת-שואל אם

ביניהם, וכפי שהובאו פרטי המעשה לעיל, ועוד בטרם התברר לכל כי לא היה ניתוק במבנים דאז בשנים שלפני מלחמת העצמאות, ועוד בטרם התברר שהשנה בה נשאל מרן החזו"א ז"ל היתה לכל המוקדם שנת תש"י וכנ"ל, הרי דבר ברור אחד הוא, שאין שום ודאות על איזה חלק בשכונת גבעת-שואל היתה שאלת הגרי"ש אונגר ז"ל וגם הוא עצמו הסתפק בדבר במשך השנים הרבות שלאחר מכן, ובספרו של הרב אונגר ז"ל עצמו בחלק ג עמ' מ"א נזכר רק ששמע ממנו כי החזו"א הורה לו שיקראו בט"ו בגבעת שואל, ותו לא מידי, כך גם שמענו מהגרי"מ אלטמן שליט"א (תלמידו המובהק וממלא מקומו של הגרי"ש אונגר בראשות "קהל חוג חתם סופר", אשר לא זזה ידו מתוך ידי רבו עשרות בשנים) כי מעולם לא שמע ממנו על איזה חלק שבגבעת-שואל שאל את מרן החזו"א ז"ל, וגם לא שאמר מרן החזו"א ז"ל דבר בנושאי שיתוף השכונה בענייני העיר, אלא רק שבגבעת-שואל יש לקרוא ביום ט"ו.

כך גם שמענו פעמים רבות מדודי הגאון המפורסם רבי יחיאל צבי שפירא ז"ל ראש כולל "טל-תורה" דירושלים ורבה של כל קהלות דתלמידי החזו"א בעיה"ק ירושלים, שהיה מתגורר בעצמו בשכונת "גבעת-שואל", ומסר נפשו כל ימיו לברר דברי תורה באמת ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ואחר שעסק בזה רבות לאורך השנים בבירור השמועה על הוראת החזו"א ז"ל שם, בין השאר בצוותא עם כל גדולי תלמידי מרן החזו"א ז"ל ושליט"א, ובירור הדברים עד אין קץ עם הגרי"ש אונגר ז"ל, העלה כי מעולם לא הוברר בדקדוק על איזה חלק בדיוק בשכונת "גבעת-שואל" נשאל החזו"א ז"ל ועל מה ענה תשובתו, וגם הגרי"ש אונגר ז"ל לא היה ברור לו הדבר, ונסתפק בזה בעצמו כמה פעמים על מה שאל ואיך שאל בדיוק, וכן מעיד הגרא"י הבלין שליט"א בספרו

שליט"א אשר זוכר זאת היטב בהתגוררם אז בירושלים, ואם יש לשער מכך שרק בחלקה זה של גבעת-שאול התעורר הנידון בשנת תש"י, יש לפרש זאת בכמה אופנים, ולפי מה שיתבאר מיד בסיבה האפשרית לתשובתו של מרן החזו"א ז"ל, ניתן להבין בהחלט כי הסיבה מתאימה היתה רק לחלק מהשכונה, ומכל מקום דבר זה עדיין אינו ברור לנו כדי הצורך.

(יז) את סיבת תשובתו של מרן החזו"א ז"ל להגרי"ש אונגר ז"ל שעדיין גם בשנת תש"י או לאחריה יש לקרוא בשכונת גבעת-שאול ביום ט"ו, יש לבאר היטב וכמו שאמר הגרי"ש אונגר ז"ל להגרא"י הבלין שליט"א שזכור לו שהיה המקום "נראה" לכרך, כי כן הוא באמת שחלק משכונת גבעת-שאול היא "נראית" לעיר העתיקה ממקומות הגבוהים, שהרי הגבעה המערבית של גבעת-שאול (בחלק הנקרא "גבעת שאול ב-דיר יאסין") המצויה כיום מאחורי בית-החולים כפר שאול גבוהה כ-800 מטר, ובאופן יחסי היא גבוהה לעומת הסביבה והאיזור, והדבר פשוט שלולי הבניינים הגבוהים שנבנו ביניהם הייתה גבעה זו נראית באופן ברור לעיר-העתיקה, ובמציאות הימים ההם, תחילת שנות התש"י, שלא פשטה עדיין הבניה הגבוהה באיזור, יתכן בהחלט ואף סביר שהיתה העיר-העתיקה "נראית" כפשוטו, וכן פירש הגר"נ קרליץ שליט"א ב"חוט שני" פורים עמ' מו' לענין גבעת שאול, שאם הורה בה החזו"א לקריאת המגילה בט"ו היה זה מטעם "נראית", וראה גם בהערה⁹.

היא עדיין מחוברת לירושלים, ובנוסף, באותם שנים של הקמת המדינה החלו סלילת הכבישים ובניית הבתים באיזור קרית משה שבכניסה לירושלים, ומסתבר מאד שאלו היו הנתונים המשתנים בענין שאלתו של הגרי"ש אונגר ז"ל בשנת תש"י או לאחר מכן למרן החזו"א ז"ל, האם עדיין יקראו בה ביום ט"ו כי יתכן שנחשבת השכונה מנותקת מירושלים עתה מחמת הנתונים הנ"ל, או שלא, והשיב לו מרן ז"ל שיקראו ביום ט"ו, ואת ההסבר האפשרי להוראת החזו"א ז"ל, ביארנו להלן.

(יז) והרי לך הוכחה הגיונית נוספת, כי לא שמענו מעולם שבביקורו של החזו"א בגבעת-שאול בפורים קטן שנת ת"ש, נשאל בעניינא דיומא לגבי דין השכונה בקריאת-המגילה, וכי יתכן שלכל הפחות בני משפחתו שהתגוררו שם לא היו שואלים את מרן החזו"א על כך?, הלא ודאי וברור שעד לשנת תש"ח לא היה שום ספק בדינה של שכונה זו וקראו בה בט"ו, ורק אח"כ משנת תש"י ואילך, התעוררה השאלה וכנ"ל.

דבר זה, שברכות הימים חל שינוי ברצף שבין גבעת-שאול והעיר ירושלים, וזאת כאמור לעיל מחמת הסיבות שנמנו שמקורן בשינויים משנת תש"י ואילך, מיישב מאד את המציאות שאכן היה קיים מנהג אפילו בשנת תשי"ז (ואולי גם אח"כ) אצל חלק מתושבי גבעת-שאול ב' לקרוא בי"ד בברכה, וכפי ששמעתי עדות גם מאאמור"ר הגאון הגדול רבי חיים ישראל

9. ודין "נראית" פשוט הוא לדברי כל הפוסקים ז"ל שנמדד גם אילו הבנינים מסתירים ולולי שהיו קיימים היתה נראית דג"כ חשיב נראית, אמנם בשטחים שבהם הפרשי גובה בין גבעת-שאול לעיר-העתיקה, יש אומרים שאין קרקע העיר העתיקה נראית אלא גובהם של הבתים, ויש לדון בשטחים אלו אם נחשב כ"נראית", ונחלקו גדולי פוסקי זמנינו בזה, והמהר"ל דיסקין נטה כפי' ק"ג דחשיב "נראית" גם אם רק מקום מסוים שבעיר נראה לעיר האחרת וא"צ שתיראה כל העיר (וכ"כ במקראי קודש סכ"ג), וה"נ י"ל דאין צריך דוקא "נראית" משטח קרקע זה לשטח קרקע זה. ואאזמור"ר הגר"י שפירא זצ"ל נשאל על זה והובא בספר דעת-יהודה סי' תרמ"ו וכתב שאי אפשר לקבוע הלכה בזה מסברא כי אין ראיות מדברי רבוותא ז"ל אבל מ"מ נטה שם דצריך שתיראה הקרקע או עד גובה י' טפחים אליה דחשיב כקרקע, וראה בזה עוד בספר מנחת איש הלכות חג ומועד שהארכונו בכל זה.

שאלו, וכתב שם הרב בריזל וזה לשונו: "החזו"א שאל את כל סדרי הקשר שיש להשכונה לירושלים והמשך המרחק", הרי לשון זו של הרב בריזל ז"ל היא כוללת ביותר, ולפיכך מלבד שאפילו אם מדוקדקת היא הדק היטב, הרי בהחלט יתכן לפרשה כי אדרבה לאחר שבירר שהמרחק גדול יותר ממיל לא בא החזו"א לדון שם אלא משום "נראית", וע"ז מובן מאד דהחמיר כשיטת הריטב"א וסיעתו שהביא בשעה"צ סי' תרפ"ח דברחוקה יותר ממיל ונראית לעיר דבעינן גם שתהא משותפת בעניינה, אבל לא נכחד כי לא ראינו לשמועה זו כלשונה כל ראייה לאיזה צד שהוא, ועצם הבירור יכול להיות כאפשרות לידע אם סמוכה או לא, ושאל אם הולכים רגלי או נוסעים וכו' וגם יתכן שלשון תיאורו של הרב בריזל אינו מדוקדק, והרי בנקל ישתנו הדברים באיזה פרט כאשר באים לתאר השתלשלות דברים ולא לשון הוראתו עצמה, וח"ו לנו שנבסס עיקרי גופי תורה על לשון זו או אחרת של תיאור סיפור דברים בעלמא.

בא וראה, שאפילו הרב בריזל ז"ל עצמו לא העלה בדעתו "לפרש" כך את דברי מרן החזו"א ז"ל דמשום "שיתוף בענייני העיר" הורה כן, שהרי במאמרו בקובץ "בית אהרן וישראל" גליון ל"ט עמוד פ"ד ביאר באופן אחר לגמרי את דברי מרן החזו"א ז"ל, ומה נכביר עוד מלים, על אשר פשוט לכל על פי כל הנכתב והמוכח לעיל, שאין שום צל סמכא מדברי מרן החזו"א ז"ל בענין "גבעת-שאו"ל" לדין "שיתוף בענייני העיר".

בך גם לא מצאנו שום בירור ומקור למה שנכתב במאמר הנ"ל על שכונת בית-מזמיל (קרית-יובל) שהורה שם החזו"א ז"ל הוראה כל שהיא, ואילו את עצם הוראת מרן החזו"א ז"ל לענין שכונת גבעת-שאו"ל כבר ביארנו באר היטב לעיל.

יח בתיאור הסיפור של שאלת הגרי"ש אונגר ז"ל את מרן החזו"א ז"ל ותשובתו, נכתב במאמר הנ"ל בזה הלשון:

"השיב החזו"א כבר הורתי לבית מזמיל [קרית יובל] שיקראו בט"ו, ושאל החזו"א איפה לומדים הילדים, והשיבו שהבנים יש להם חידוד במקום והבנות הולכות לירושלים, ואיפה עובדים התושבים, והשיבו שכמעט אין עבודה במקום והולכים לירושלים, ופסק החזו"א שיקראו בט"ו".

ה"ציטוטים" הללו, כביכול, מפי מרן החזו"א ז"ל, תמוהים לכל אדם, וכי יעלה על הדעת שהיה למרן החזו"א ז"ל צד לומר שבקרית-יובל הרחוקה יקראו כירושלים בגלל השיתוף המוניציפלי, ואילו בגבעת שאול הקרובה יותר לירושלים, ללא השיתוף המוניציפלי יקראו ב"ד, ורק אחרי ש"בדק" את השיתוף המוניציפלי "נחה דעתו" והורה שיקראו בט"ו? וכמדומה שהדבר ברור שלא נאמרו דברים אלו מהרב אונגר זצ"ל, כי לא נשמעו מעולם מכל תלמידיו של הרב אונגר ומאף אדם מתוך הרבים שדיברו עמו בענין, וק"ו בן בנו של ק"ו שלא יצאו מפי מרן החזו"א זצ"ל, וכבר חזרנו על כל תלמידי מרן החזו"א ז"ל ושליט"א ובקשנו להם חבר ולא מצאנו, ולא נדע מאין באה שמועה זו וגם לא נאמין בה כלל, ואדרבה יתנו עידיהם ויצדקו המביאים שמועה זו, ויאמתוה מפי אדם נאמן ששמע מפי מרן החזו"א ז"ל שעשה בירור על זה שמשותף המקום לענין חינוך ועבודה, ושכר הרבה יטלו לחדש הוראה גדולה מפיו ז"ל.

ואם נתלים דברי המאמר במה שכתב הרה"ג רבי אלעזר בריזל ז"ל בספרו "מקור בהלכה" (עמוד טיט), שהביא את הוראת החזו"א להגרי"ש אונגר ז"ל לענין גבעת

אמנם, לאמיתו של דבר מסתבר מאד כי ההיפך הגמור הוא הנכון, אשר מרן החזו"א ז"ל נשאל ע"י הגרבי" לוי"ן ז"ל דוקא בתקופה הסמוכה שלאחר שנת תש"ח, כי המציאות היא שהישוב במקומות אלו השתנה, מפני שליטת הירדנים בעיר העתיקה ושטח הגבול שסביב העיר העתיקה שהיה שטח הפקר בלתי מיושב, ואף חלק גדול מהבתים הסמוכים להם בשכונת ימין-משה נעזבו מיושביהם היהודים מפני ההצקות של הלגיון הירדני ששלטו בראש ההר, וממילא לאחר הקמת המדינה הגיוני הוא שנתעוררו ספיקות באשר לרצף הבתים שעד לעיר העתיקה, ואילו עד שנת תש"ח כלל לא התעוררו ספיקות בדבר רצף הישוב במקומות אלו, וכל השאלה היתה לאחר שהתעוררו ספיקות אלו עקב הקמת המדינה והמאורעות שהיו אז, שאז אפשרי שנהיה המצב אשר שכונת מקור-חיים היתה ברצף בתים שלא הגיע ממש עד העיר-העתיקה, אלא רצף הבתים הגיע למקום אשר רחוק פחות ממיל לעיר-העתיקה, ועל זה נשאל מרן החזו"א והשיב כי גם זה נחשב כרצף בתים וכמש"כ בספרו סי' קנ"ג.

כ עצם מה שנכתב במאמר כי שכונת מקור-חיים "רחוקה הרבה מאד מהעיר העתיקה", הנה אין לדבר כל משמעות כאשר יש רצף בנינים מוחלט עד העיר-העתיקה, שהרי בין מקור-חיים לעיר העתיקה מפרידות השכונות דלהלן, מצידה האחד שכונת בקעה ושכונת אבו-טור המתחברת לכפר סילוואן, ומצידה השני המושבה-היוונית, המושבה-הגרמנית, תחנת הרכבת הישנה, משכנות-שאננים, וימין-משה, כל השכונות הללו עמדו על מכוון עוד מלפני מלחמת העולם הראשונה, ועד עצם היום הזה עומדים רבים מן הבתים הללו על מכוונם, כמו שיוכל לראות בעיניו כל מבקר במקום, וכמובן שחלק מהבתים הישנים שהיו אז נהרסו לאחר מלחמת תש"ח.

הוראת החזו"א בשכונת מקור-חיים

יט) זה לשון המאמר משנת תשע"ז: "בארחות רבינו [ח"ג עמוד ל"ז] כתב, שהחזו"א הורה לרב לוי"ן זצ"ל הרב של שכונת מקור חיים משנת תרצ"ז עד שנת תש"ח, שיקראו בט"ו, וכשהיה מגיע לחזו"א היה מספר לו שעושים כדבריו. בשנת תשמ"ט נפטר הרב לוי"ן, והגר"ח קניבסקי שליט"א ניחם את המשפחה וסיפר שהוא זוכר שהרב לוי"ן היה אצל החזו"א והורה לו שיקראו בט"ו. [שכונה זו סמוכה לאיזור התעשייה תלפיות ורחוקה הרבה מאוד מחומת העיר העתיקה, ואמנם בספר ארחות רבינו כתב מסברא דנפשיה דכנראה היה רצף מחומת העיר העתיקה לשם, אולם הרב לוי"ן זצ"ל העיד שלא היתה מציאות כזו. ועל השמועה כאילו הסטייפלר היה שם בפורים וקרא בי"ד, השיב הרב לוי"ן זצ"ל להד"מ כי הסטייפלר היה שם רק פעם אחת בחתונה שלו בשנת תרצ"ז]."

הנה הציטוט במאמר, כביכול בשם הספר ארחות-רבינו, "הרב של שכונת מקור חיים משנת תרצ"ז עד שנת תש"ח", אינו מופיע במקור בספר ארחות-רבינו, וזאת מהסיבה הפשוטה כי "פרט" חשוב זה אינו אמת כלל, הרב לוי"ן ז"ל כיהן שם עד לשנת תשי"ט כשהתמנה לרבה של שכונת קרית-שמואל בירושלים, ורק בעת הפגזות הירדנים בשנת תש"ח נמלט מהשכונה שהיתה שכונת ספר, וככתוב בספר תולדותיו שנדפס בתוך "ספר היובל לשיבת מקור חיים", פרט זה הינו חשוב ביותר, כי על פי "קיצור" כהונתו של הרב לוי"ן ז"ל, היתה "מצטיירת" המציאות שכאילו מרן החזו"א ז"ל נשאל על מקור-חיים בשנים שלפני קום המדינה, ולא לאחריה, כאשר לאחריה בתקופה שלאחר שנת תש"ט כבר פשטה הבניה באיזור זה ולא היה שום ספק בדבר רצף החיבור ממנה לעיר העתיקה.

ומאחר והשכונות משכנות-שאננים וימין-משה הן במרחק של פחות ממיל לעיר-העתיקה, הרי סביר ומסתבר שזו היתה השאלה שנשאל מרן החזו"א ז"ל אם מקור-חיים שלאחר התש"ח עדיין נחשבת כמחוברת לירושלים, כי ככל הנראה התעוררו אז במציאות כמה שאלות ברצף החיבור, וכגון בין תחנת הרכבת הישנה לימין-משה, ועוד, והיינו כפי שנתבאר שאז אפשרי שנהיה המצב אשר שכונת מקור-חיים היתה ברצף בתים שלא הגיע ממש עד העיר-העתיקה, אלא רצף הבתים הגיע למקום אשר רחוק פחות ממיל לעיר-העתיקה, ומכל מקום גם לאחר שנשאל מרן החזו"א ז"ל השיב דעדיין נחשבת השכונה מחוברת לעיר-העתיקה,

למען הסר כל ספק, רצ"ב תצלום אוירי משנת תרצ"ז (התצלום מאוסף התצלומים של מאטסון¹⁰), ממנו נראה בבירור כי משכונת בקעה (הצמודה למקור-חיים) היה רצף מבנים עד לעיר העתיקה, דרך שכונת אבו-טור וכפר סילואן, שהוא כפר-השילוח המוקף חומה מימות יהושע בן נון, השביל במרכז התמונה שמתחיל בעיגול וממשיך בצורה ישרה, היא מסילת הרכבת שהחלה ב"מתחם התחנה" שכיום, כמו כן נראה בבירור בתמונה את השכונות שמצידה השני של שכונת מקור-חיים, המושבה-היוונית, המושבה-הגרמנית, תחנת הרכבת הישנה, למעט שכונות משכנות-שאננים וימין-משה שאינן נראות בתמונה.

10. אודותיו ראה: "מצלמים מהשטח-תצלומים נדירים משל צלמי המושבה האמריקנית בירושלים"-דב גביש ירושלים תשס"ג, ואחרים.

תרצ"ז: תצלום אוירי של השכונות משני צידי שכונת "מקור-חיים" עד העיר-העתיקה

המעיד כן משיחתו עם הגרבי" לוי"ן ז"ל, ומה לנו להאריך כי כבר ביררנו את המציאות שהיתה במקום לפני שנת התש"ח ואחריה, באופן שאינו משאיר מקום ספק בדבר השאלה ומהותה, והדבר מבורר אצל גדולי תלמידי החזו"א מעדות זו על השכונה הנ"ל וטעמה הנ"ל מדין המשך הבתים עד פחות ממיל לעיר-העתיקה, וכן היתה ההוראה ידועה למרן הקה"י ז"ל וכפי שהובא גם בספר ארחות רבינו ח"ג עמ' לו וכנ"ל, והיתה ידועה גם לאאזמו"ר הגר"י שפירא ז"ל שהיה תושב ירושלים בעצמו בימים ההם וגם הכיר היטב את המציאות של רצף הבתים הנ"ל, והיתה ידועה גם להגר"ח גרינימן ז"ל שגם הוא היה מתגורר ולומד בירושלים בחלק משנות צעירותו, והיתה ידועה גם להגרמ"י לנדא ז"ל ולהגר"ח ברים ז"ל מגדולי ירושלים ומתלמידי החזו"א ז"ל, ופה אחד ענו כולם ואמרו (לבני משפחתם ולתלמידיהם ולכל העוסקים בבירור הדברים מזה שנים רבות) כי החזו"א הורה כן על פי שיטתו ברצף בניה עד פחות ממיל לעיר העתיקה וכמו שנתבאר, ומעולם לא עלה על לב החזו"א ז"ל לדרון בשכונה זו משום השיתוף המוניציפאלי של השכונה אל העיר, אלא ההיפך הוא הנכון.

בג עם זאת, נסכים בהחלט עם ההכחשה המופיעה במאמר הנ"ל לאותה ה"עדות" שיש אומרים מפי מרן הקה"י ז"ל שכביכול בשנת תש"ח קרא מגילה ביום י"ד בשהותו בשכונת "מקור-חיים" כיון שלא היה אז רצף בתים, "עדות" שגם אנו ככל שניסינו באין ספור בירורים, לא הגענו לאמיתותה, והיא מפוקפקת ביותר באופן מציאותי, כאשר כל מי שיכול היה ברח מהעיר ירושלים באותם ימים, ומדוע ראה מרן הקה"י ז"ל צורך להסתכן ולבוא אליה, גם נסיונותינו הרבים לברר אל נכון את המצב המדויק ברצף הבתים בשנת התש"ח עצמה לא עלה יפה בידינו, אבל כבר התבאר לעיל, שכל נידון האפשרות בדבר נתק ברצף הבתים, שייך

וכפי דעת מרן החזו"א ז"ל בספרו סי' קנ"ג שרצף בתים למקום הרחוק פחות ממיל לעיר העתיקה נחשב כרצף לעיר העתיקה וכחלק מהכרך.

כא ומה שנכתב במאמר "ואמנם בספר ארחות רבינו כתב מסברא דנפשיה דכנראה היה רצף מחומת העיר העתיקה לשם, אולם הרב לוי"ן זצ"ל העיד שלא היתה מציאות כזו", כמדומה שלא יבוא איש בטענה עלינו, אם לאור כל הנכתב לעיל, נבוא לפקפק מאד, בלשון המעטה, בדבר ה"עדות" הזו של הרב לוי"ן ז"ל, כביכול, ללא ראיות מהימנות בדבר עדות אשר כזו, בודאי כאשר המציאות מעידה על רצף שכונות עד למקור-חיים, אלא שבהחלט נכון שיתכן שאמר הרב לוי"ן ז"ל שלא היה רצף בתים ממש עד העיר העתיקה אלא רק עד תחנת הרכבת הישנה או עד אחד המקומות הסמוכים, אשר משם היה פחות ממיל עד לעיר העתיקה וכמבואר להדיא בדברי החזו"א אר"ח סי' קנ"ג שגם זה נחשב כרצף לעיר העתיקה, ובודאי שיתכן שגם מה שכתב בספר ארחות-רבינו ששכונת "מקור-חיים" אכן היתה מחוברת ברצף בתים לעיר העתיקה, היינו לכל הפחות עד לתחנת הרכבת הישנה שהיתה רחוקה פחות ממרחק מיל מהעיר-העתיקה עצמה, וזו היתה הוראת מרן החזו"א ז"ל ע"פ דעתו בספרו דזה חשיב כסמוכה לכרך כל שיש רצף בתים למרחק הפחות ממיל מהכרך, וכמו שנתבאר.

כב ואם ב"עדות" עסקינו, הרי ישנן עדויות אמיתיות מפי הגרבי" לוי"ן ז"ל על השכונה שהיתה ברצף בתים למקום הרחוק פחות ממיל מהעיר העתיקה, ועל זו נסובה כל שאלתו, והשיב לו החזו"א דנחשב ג"כ כסמוך וכפי שכתב הוא ז"ל בספרו סי' קנ"ג וכנ"ל, וכבר כתב לנכון הגאון המופלג רבי מאיר רוזנר שליט"א בקונטרס "על חומותיך ירושלים" שכמה ת"ח שליט"א שמעו כדבר הזה מהגרבי" לוי"ן ז"ל, וגם אלו הם דברי הגרא"י הבלין שליט"א בספרו

ז"ל, הינם הוצאת לעז ח"ו על הגרי"ש אונגר ז"ל אשר כביכול כך אמר, וכמה יש להצטער שלא מבררים אפילו מה שאפשר לברר בנקל, כי כל דברי מרן החזו"א ז"ל בהלכות מגילה כוללים את הסימנים קנ"א, קנ"ב, קנ"ג, קנ"ד, קנ"ה, כפי שהם מופיעים כיום בספרי "חזון איש" חלק אורח-חיים, וכולם נכתבו כליקוטים בשנותיו בארץ-ישראל, וסי' קנ"ג הנידון כאן, נכתב רק מסביבות שנת תש"ח ואילך.

הסימן קנ"א בסדר הנוכחי, נדפס בסוף הספר על דמאי ומעשרות וליקוטים שיו"ל בשנת תרצ"ח ונדפס שם כסימן ט"ו דמעשרות, הסימן קנ"ב בסדר הנוכחי, נדפס בסוף הספר על עניני שבת שיו"ל בשנת תש"ח ונדפס אז כסימן ל"ד, ואילו הסימנים קנ"ג, קנ"ד, קנ"ה, נדפסו בשנת תשי"א כליקוטים בסוף הספר על עניני עבודה זרה, כאשר סימן קנ"ג היה בשעתו סימן כ"ו ס"ק א-ה, וסימן קנ"ד היה בשעתו סימן כ"ו ס"ק ו-ח, וסימן קנ"ה ס"ק א-ב היה בשעתו סימן כ"ז ס"ק א-ב (וסי' קנ"ה ס"ק ג הינו קטע שאינו קשור להלכות מגילה, ונדפס שם כהשמטה להלכות ברכת הפירות סי' ל"ג, קטע אשר כבר נדפס בחזו"א עוקצין סי' ב' סק"ט בדיני גרעני הפירות), את לוח-הסימנים בעבר ובהווה, אפשר לראות בסוף המפתחות לספר חזון-איש או"ח, ואת שנות הוצאת הספרים גם אפשר לברר בנקל.

ברשימותיו של דודי זקני הגאון רבי שמריהו גרינימן ז"ל, מי שסידר והוציא לאור את כל כתבי מרן החזו"א, רשימות הנמצאות בידי בניו הגאונים שליט"א (תש"ח) חן להגאון רבי ישעיהו גרינימן שליט"א בן הגאון רבי ברוך שליט"א שהמציאם לידינו) נכתב בזה הלשון: "סימן כ"ו דן בענין כרך וכל הסמוך לו לענין קריאת המגילה כיון שהיה בזמן זה שאלות בענין זה בנוגע לערים מסוימות", וכלומר כי סימן קנ"ג שלפנינו כיום וכן סימן קנ"ד שלפנינו

הוא רק בימי הקמת המדינה בשנת תש"ח ומעט לאחריה, מחמת סיבות שונות שאת מקצתן פירטנו לעיל, אבל עכ"פ אפשר לקבוע באופן ברור, כי עד לשנת התש"ח לא היתה כל עילה לשאלת הרב לוין ז"ל בענין קריאת מגילה בשכונת מקור-חיים, כי רצף הבתים היה ברור לחלוטין, וכמו כן בשנים שלאחר קום המדינה שוב נוצר חיבור ברור ברצף הבתים, ולפיכך הגיוני הוא כי השאלה היתה דוקא בסמוך לאחר קום המדינה, אז התעוררו ספיקות שונים בדבר אותו חיבור, וכמו שנתבאר לעיל.

דברי מרן החזו"א בספרו

כד) זה לשון המאמר משנת תשע"ו: "והחזו"א בספר (או"ח סי' קנ"ג ס"ק ג) כתב גדרי הסמוך מחמת רצף הבתים, דמודדים מהחומה עד הפסק רצף הבתים כשהם נמשכים יותר ממיל, כשהם ישוב בפני עצמו שאין משתתפים בעניניהם כמו שפירש שם בד"ה ותנאי, ולא נחית למקרה כזה שבונים שכונה כהמשך של העיר וטפלה אליה באופן שקיימי בהדדי עם תושבי הכרך בחיי היום יום, שדינם לכל הנ"ל כגוף העיר, ואין הנידון בהם כסמוך לעיר".

ובמאמר משנת תשע"ז נוסף עוד: "ושמעתי מהרב אונגר זצ"ל דהחזו"א אמר לו דמש"כ בספר זה לפני יותר משלושים שנה. והבין מדבריו שכונתו היתה לומר לו דמש"כ בספר אינו נוגע למציאות הנ"ל, וכמש"נ".

הנה יוברר כאן מיד, כי מה שנכתב שכביכול לא דן החזו"א בשכונה שהיא כחלק מהעיר, דברים אלו אינם נכונים בעליל, ומה שנכתב בשם הגרי"ש אונגר ז"ל שאמר לו מרן החזו"א שדבריו בספרו (סי' קנ"ג ס"ק ב) נכתבו "שלשים שנה" לפני שאלתו של הגרי"ש אונגר

שמחמת שיתוף בעניינה יהא דינה כירושלים, אלא רק מחמת שסובר שנחשבת כסמוכה וכנ"ל, וכמובן שדברים אלו שכתב החזו"א היו נוגעים גם לשאלות השונות שנוצרו עקב מאורעות המלחמה.

כך גם על סימן קנ"ה, הוא סימן כ"ז בליקוטים בסוף ספר חזון איש על עבודה זרה, כזכור, נכתב ברשימות הגאון רבי שמריהו גרינימן ז"ל בזה הלשון "סימן כז הוא דין בענין שדנו בזמנו למעשה ורבו בזה הדעות והוא לענין פורים של כרכים שחל להיות בשבת", כידוע לכל בשנת התש"י היה פורים-המשולש בירושלים, ועל נושאים אלו כתב מרן החזו"א ז"ל את כל דבריו שם, כפי שיראה המעיין שם.

את סימן קנ"ב שקדם להם, עניניו בן כרך שהלך לעיר, הדפיס החזו"א מעט קודם, בשנת התש"ח, ואילו את הסימנים קנ"ג-קנ"ה, הדפיס כזכור רק בשנת תשי"א.

ולפיכך ח"ו שנאמין שאמר הגרי"ש אונגר ז"ל ששמע מהחזו"א כי דבריו בספרו שם סי' קנ"ג סק"ב וסק"ג "נכתבו לפני יותר משלשים שנה", וכביכול שאינם שייכים לנידון שכונת גבעת-שאול, שהרי זה מזויף מתוכו, ולפי הנכתב במאמר ששאלת הגרי"ש אונגר ז"ל אל החזו"א היתה בשנת תש"ג, הרי זה היה הרבה לפני שדברי החזו"א שם נכתבו, ואין צריך לומר שעדיין לא נדפסו... אך האמת היא, שכבר הוכחנו לעיל נחרצות כי הגרי"ש אונגר ז"ל לא הגיע ארצה אלא בסוף החורף של שנת תש"ט, וכל אפשרות השאלה למרן החזו"א ז"ל היתה לכל המוקדם בשנת תש"י, והנה אם השאלה של הגרי"ש אונגר ז"ל היתה בשנת התש"י, אזי דברי החזו"א הנ"ל עדיין לא נדפסו, ואם שאלת הגרי"ש אונגר ז"ל היתה מעט אח"כ, הרי היה זה ממש בשנת הדפסת הדברים בספר

כיום, נכתבו באותם ימים שהתעוררו שאלות על מקומות לענייני כרך והסמוכה או נראית אליה, כך גם הסביר דודי זקני הגר"ש ז"ל וכפי ששמעתי מנכדו הגאון רבי ישעיהו גרינימן שליט"א, שסימן קנ"ד שלפנינו (המשכו של סימן כ"ו דאז) שכתב החזו"א מענייני כרך שאין בו י' בטלנים ומדיני כרך שחרב ונעשה של גויים וכו', נכתב לאחר שמשנת התש"ח שלטו הירדנים בעיר העתיקה, ונתעוררה השאלה אם עדיין ירושלים נחשבת ככרך לענין קריאת המגילה.

ואם כן אפוא ברור לחלוטין שדברי החזו"א ז"ל שעליהם אנו דנים לענין רצף הבתים, הלא הוא סי' קנ"ג כפי שהוא היום, נכתב לא לפני סביבות שנת התש"ח, ועסק אף הוא בדברים הנוגעים לדיני ירושלים והשכונות ופרטי דיני רצף הבתים לחומה ושמחוצה לה וההפסקים ביניהם, וכפי ששמעתי מפי אאזמו"ר הגר"י שפירא ז"ל ועוד מתלמידי החזו"א, מרן החזו"א ז"ל כתב בסי' קנ"ג ס"ק א-ב את שיטתו זו, לחלוק על דברי הגרימ"ט ז"ל שבשנת תש"ז הו"ל קונטרס הנספח ללוח א"י (ונדפסו אח"כ תוכן הדברים בספרו עיר הקודש והמקדש ח"ג שם) ובו כתב דבאופן שנבנו הבתים פחות ממיל סמוך לחומה לא חשיב סמוך ונראה ועי"ש, ולפיכך נהג הגרימ"ט בשכונת עץ-חיים בקריאת י"ד, וכן כתב שם עוד כללים בענין סמוך ונראה ויעו"ש, ולהשיג על כל דבריו שם כתב החזו"א את הדברים המודפסים בתחילת סי' קנ"ג, וכל דברי החזו"א שם הם כתגובה לדברי הגרימ"ט ז"ל בכל חלקיהם וכמו שיראה המעיין שם בדברי הגרימ"ט על סדרם ומנגד את דברי החזו"א אשר מסודרים כתשובתו על דברי הגרימ"ט שם, ונהפוך הוא, כי דין מרן החזו"א ז"ל בדבריו על השכונות כגון שכונת עץ-חיים, ודין שם רק מצד שיטתו דגם מה דנבנה פחות ממיל סמוך לחומה חשיב כסמוך, ולא היה כל נידון על מה שברור שהיא משותפת בענייניה עם העיר, ולא קס"ד

תש"י (ראה לעיל בדברינו בחלק "גבעת שאול") והיינו כ-4 שנים קודם פטירתו ז"ל, ומשום מה "לא טרח" להעלות זה עלי גליון ספריו או למצער לגלות אזני גדולי תלמידיו ז"ל ושלטי"א רמז רמיזא בזה, מה טוב להמליץ את דברי בעל השמועה רבינו החזו"א ז"ל עצמו אשר כתב וחקק בלשון נורא שאינה משתמעת לשתי פנים, וזהו לשונו הזהב באו"ח סל"ט סקי"ב "ואם הערת הפמ"א היתה כ"כ חשובה כו' ובנו"ב חזר בו הלא היה כאן ענין בעל ערך כביר שהרי קבע בספרו הנראה לכל ישראל ונתחדש שהוא טעותא והיה ראוי למעשה כבירה ליתן לפרסום חזרתו וכי כך היא המדה לגמור הדבר בשחוק קל ? אבל הנו"ב שמע הדברים כפטפוטי מילי בעלמא" וכו' ע"כ לשונו ז"ל שם, ואך לעז הוא לתלות בדברי מרן החזו"א ז"ל דבר זה שחזר בו מהוראתו הברורה בספרו ולא הודיע את "הוראתו החדשה" לאיש, רחמנא ניצלן מהאי דעתא.

ואילן על ה"השערה" שהחזו"א מודה שאם משותפת בעניניה עם העיר מודדים שיעור מיל מהבניה החדשה וכל מש"כ החזו"א בספרו הוא במקום שאין משותפת בעניניה, הנה כבר נתבאר לעיל כי המעלה בדעתו כן אינו יודע את המציאות, כי כל דברי החזו"א ז"ל בסי' קנ"ג שם נכתבו להשיג על דברי הגרימ"ט ז"ל לפי סדר כתיבתם (דברי הגרימ"ט נדפסו בנספח ללוח א"י משנת תש"ז בענין שכונת "עץ-חיים" ושאר עוד שכונות וכאשר הזכרנו לעיל), ודברי החזו"א ז"ל הם כולם באותו ענין על שכונות אשר היו משותפות בעניניהן עם ירושלים.

חזו"א, ולכל היותר כשלש שנים בלבד מזמן כתיבתם על ידי מרן החזו"א ז"ל, ותו לא מידי.

סוף דבר

כב העולה מכל הנ"ל בענין זה, כי לא יעלה על לב מי לתלות בדברי מרן החזו"א ז"ל דעה דס"ל שקוראים מגילה בכל השכונות שבעיר ירושלים המשותפות מוניציפאלית לעיר, והוראותיו בכתב ובעל פה הובאו לעיל והובררו היטב על מה נסובו ומה היה טעמו.

חובבה לציין עוד, כי על פי מה שנתברר כאן יש לדחות מכל וכל את הנכתב במקצת מספרי זמנינו, דע"פ הנשמע מהוראת החזו"א ז"ל להגרי"ש אונגר ז"ל לענין גבעת-שאול ב', הרי ע"כ צ"ל באחד מתרתי, והיינו או שחזר בו החזו"א ז"ל מהוראתו הברורה בספרו בסי' קנ"ג, וס"ל למעשה דמודדים מיל מהבניה החדשה שחוץ לחומה, או לכל הפחות דמודה החזו"א שאם משותפת בעניניה העירוניים דמודדים פחות ממיל מהבניה החדשה שחוץ לחומה, ומלבד שכבר ביארנו וביררנו לעיל בענין הוראה זו של גבעת-שאול, והוכחנו אשר בודאי לא היתה קשורה לענין "שיתוף בעניני העיר" כלל, אבל על ה"סברא" שההין מי להעלות, שחזר בו מרן החזו"א מדבריו הנחרצים בספרו שכתב על צד זה שמודדים מיל מהבניה החדשה "לאו כלום הוא", ולפתע הפך דעתו וס"ל כצד זה למעשה, וגם הורה כצד זה בהוראה שהיתה בסביבות שנת

יורה דעה

